

Zoektocht naar de schaarse watersport in Indië en Indonesië

DE WIND IN DE ZEILEN

Nico van Horn

Indonesië barst van het water, het bestaat uit ontelbare eilanden en dus zal de watersport er wel heel goed ontwikkeld zijn. Zou je denken. Maar dat is niet het geval. De archipel met 17.508 (laatste telling) eilanden heeft eigenlijk nooit een grote actieve watersportsector gekend. Dat valt te zien aan de ontwikkeling, of liever, de niet-ontwikkeling, van de zeilsport. Pas in 1977 werd de eerste zeilbond in het onafhankelijke Indonesië opgericht.¹

In de koloniale tijd kenden de Nederlanders wel enkele Yachtclubs en zeilverenigingen, maar die gingen in 1957 allemaal ten onder, behalve zeilvereniging 'Hollandia' op Nieuw-Guinea die tot 1962 zou bestaan. Met het vertrek van de Nederlanders zou het dus vijftien jaar duren eer Indonesië zelf iets organisatorisch met zeilen deed. Een duidelijk bewijs dat deze sport in Indonesië nooit echt geworteld was, en ook niet is geraakt. Maar het is niet allemaal kommer en kwel. We duiken het grijze verleden in, op een wat moeizame tocht.

De dienaren van de Verenigde Oost Indische Compagnie gingen wel eens spelevaren, als ze geen handel dreven of oorlog voerden. Daarvoor legden zij bij de kust van Batavia (Tandjong Priok) en langs de rivieren buitenhuizen en lustwaranden aan, waarvan de tuinen vol stonden met bomen voor de broodnodige schaduw. En een enkele keer werd er

een tochtje gemaakt, maar uit eigen vrije wil regelmatig de zee op met de brandende zon, nee, dat gebeurde amper. Een witte huid was en bleef het schoonheidsideaal. Zelfs nu, in het moderne Indonesië, gaan Indonesiërs, áls ze al naar het strand gaan, steevast onder bomen of andere beschutting zitten of liggen.

Een enkele keer voer een VOC-dienaar met een gezelschap naar de eilandjes voor de kust van Batavia, maar dat gebeurde dan meestal in zeilprauwen van de inheemse bevolking.² Voor echt sportief zeilen is betrouwbaar water nodig, redelijk schoon, zonder al te veel rotsen, liefst zonder hinderlijk woekerende mangrovebossen, of verscholen zandbanken. Daar voldeed Tandjong Priok in de zeventiende en achttiende eeuw niet echt aan.³

Kinderachtige volkspelen

Zeilen werd niet als sport gezien, zeker niet als de inheemse bevolking zich ermee bezig hield. Een citaat tekent de houding van Nederlanders. De resident van Banka en Billiton noteert in 1877: 'Voor 't overige is de Sekah zeer kinderachtig van aard, hetgeen blijkt uit hun volkspelen. Want is het kalm weder, dan begeven zij zich naar een der eilandjes, alwaar zij hetzij bok-sta-vast spelen of touwtje springen; voor dit laatste bezigen zij het dikste touw,

² Zuiderweg, A. 'Lustwaranden van aanminnelijken zwier. Bataviase Thuynen.' In: *Cascade, Bulletin voor Tuinhistorie* 19, nr. 1 (2010): 23-34, hierin 29.

³ Kalff, S. 'Bataviasche wijken, Kleine Boom en Tandjong Priok.' In: *Indië, geïllustreerd weekblad voor Nederland en koloniën* 9, nr. 11 (1925): 175-181, passim.

¹ *Sejarah olahraga Indonesia*, diterbitkan Departemen penidiksian nasional, direktorat jenderal olahraga. Jakarta (2003): 305.

waaraan zij een flink stuk hout vastbinden, hetgeen gevaarlijk wordt voor bet scheenbeen. Hun geliefkoosd spel is echter een *zeilwedstrijd* met hun prauwen of wel met kleine schepen als barken, brikken, schoeners en kotters, die op Europeesche wijze getuigd en keurig nagebootst zijn. Men staat soms verbaasd hoe zulk een volk, dat altijd berucht was wegens zijn zeerooverijen, zich zóó kinderachtig kan gedragen. Niet 't minst moet men zich verwonderen dat zij zoo verzot kunnen zijn op suiker, want niet zelden ziet men een Sekah aan een stuk javaansche suiker knabbelen, en heeft hij geen geld om het te koopen, dan bedelt hij er om tot hij het krijgt.⁴

Trouwens, sport voor het einde van de negentiende eeuw in Indië, waar hebben we het dan over? Onze sportopvatting? Alleen westerse sporten? Een discussie die hier niet gevoerd zal worden.

Prauwen met volle zeilen. Nederlands-Indië. Collectie Tropenmuseum, Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen.

Watersportclub in Makassar

Begin 1885 meldt de *Celebes Courant* '(...) dat eenige koopvaardij kapiteins, liggende ter reede van Makassar, het voornemen hebben opgevat een roei- en *zeilwedstrijd* te houden.' Daarmee lijkt het erop dat Makassar, de belangrijkste haven van Oost-Indonesië, de geboorteplaats is van lokale watersport. Het blad vindt die inspanning voor zeelieden gepaster dan als Javaan verkleed in wagens rond te rijden.⁵ En in dezelfde krant vinden we op 1 mei 1885: 'Met het doel om hier ter plaatse een club voor sport te water en te land op te richten, zijn hier door ondergetekenden eenige voorloopige stappen gedaan om zich enigszins te vergewissen van de zijde van het Makas-

sarsche publiek. Die stappen leidden aanvankelijk tot de conclusie dat dit plan nog al in den smaak valt der Makassaarsche ingezetenen. Deze vervolgen iedereen uit te nodigen: die belang stelt in mannelijke lichaamsoefeningen en overtuigd is, dat slechts in een gezond lichaam een gezonde ziel kan huizen tot een bijeenkomst in het gebouw van de (kegel-)club Soranus.'

De waterclub werd dan ook op 5 mei 1885 opgericht als een 'Club voor sport te water en te land met eventueele wedstrijden op dit gebied'. Nog geen twee jaar later was de enthousiast gestarte club ten onder gegaan.

Algemene of koninklijke feesten waren soms aanleiding om watersportwedstrijden te organiseren, meestal eenmalig, zoals in Tegal bij de paardenraces op 31 augustus 1891 bij het 'Prinsessefeest' voor de verjaardag van Prinses Wilhelmina. 'De roei- en *zeilwedstrijd* is zeer eigenaardig voor eene kustplaats zooals Tegal, en wij hopen dat de liefhebbers op dat gebied hier ook verder proeven van hunne vaardigheid zullen afleggen.' En: 'Als slotnummer was er een *zeilwedstrijd* van de sloep van den heer Bedier de Prairie en een der sloepen van den heer C. Willems. In deze race werd de overwinning behaald door de sloep van den heer Bedier de Prairie. Nadat tot een uur of één de heeren gezellig bleven napraten werd het feestterrein verlaten.'⁶

Men staat soms verbaasd hoe zulk een volk, dat altijd berucht was wegens zijn zeerooverijen, zich zóó kinderachtig kan gedragen.

Scheepswerf, wedstrijd en Jacht Club

Kort na 1900 ontstond er in Juana (aan de noordkust van Java) een kleine scheepswerf, aanvankelijk voor stoomboten en prauwen, maar al in 1908 werd daar de eerste zeilboot geproduceerd.⁷ Dat was een uitkomst, want het alternatief van importeren uit Singapore of uit Australië was erg duur. Het krantenartikel dat hier aandacht aan besteedt, meldt ook: 'Er wordt in Indië weinig aan de zeilsport gedaan, daar bijna ieder zich door de brandende zonnehitte op zee laat afschrikken. Het bouwen van een plezierjacht is dus een werk dat maar een hoogst enkele

4 Ecoma Verstege, C.M.G.A.M. 'Bijzonderheden van de Sekah-bevolking in Billiton.' In: *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* 24 (1877): 201-211, hierin 208.

5 *De Locomotief* (5 februari 1885), een bericht citerend uit de *Celebes courant*.

6 Eerste citaat uit *De Locomotief* (2 september 1891), tweede citaat uit het *Bataviaasch Nieuwsblad* (1 september 1891).

7 *Soerabaiasch Handelsblad* (22 juni 1908).

Het strand ten noorden van Batavia met het terrein en het gebouw van de Bataviasche Jachtclub, november 1931. Bron: fotocollectie Elsevier in het Nationaal Archief in Den Haag.

maal op onze werven zal voorkomen.’

In april 1910 werd door enkele enthousiaste lieden een eerste zeilwedstrijd georganiseerd in de haven van Tandjong Priok, bij Batavia (ter vergelijking: de Singapore Yacht Club dateert al van 1826), en nog in hetzelfde jaar werd de Bataviasche Jacht Club opgericht. Op een terrein bij de haven aan de rivier Tjiliwoeng stonden wat loodsen opgesteld voor het onderbrengen van de vele zeilattributen, en ook een klein clubhuis ontbrak niet. Door gestage uitbreiding van de club verhuisde men vanaf 1923 naar een terrein in Tandjong Priok, bij een zoetwaterkanaal waar de jachthaven zijn plek kreeg en de boten in rustig vaarwater konden liggen. Een inzamelingsactie met veel bekende notabelen uit Batavia en omstreken namen in overvloed 6% obligaties voor de bouw van het grote nieuwe clubhuis af.

Er wordt in Indië weinig aan de zeilsport gedaan, daar bijna ieder zich door de brandende zonnehitte op zee laat afschrikken.

Het fraaie nieuwe clubgebouw werd op 7 augustus 1926 in gebruik genomen. Grote man hierbij en eerste voorzitter was D.A. Rinkes, taalkundige, wetenschapper en uitgever.⁸ Hij wist de grote ban-

⁸ Zie: www.rinkes.nl/genealogie/douwe-adolf-rinkes/in_memoriam

ken, maatschappijen en hoge regeringsambtenaren succesvol te interesseren voor zijn Jacht Club. ‘Heb ik u al eens iets verteld van de Koninklijke Bataviasche Jacht Club?’ Zo stond te lezen in de *Indische Courant* van 8 augustus 1929. ‘Aan Tandjong-Priok, naast de plant van de General Motors, bevindt zich het keurige verdieping-gebouw van de Club, met terrassen, badkamers en buffetten en een uitkijktoren. De zee vóór het clubhuis is afgerasterd, zodat men daar baden en zwemmen kan, zonder gevaar voor haaien.’

De liefde voor de watersport begon te groeien, maar voor een kleine groep, zoals verderop te lezen valt. De Jacht Club functioneerde als sociale ontmoetingsplaats voor de Nederlanders. En er waren wedstrijden, niet zoveel als in Nederland, maar toch, meer dan elders: ‘Voor zoover mij bekend is, wordt de zeilsport – voor ons Hollanders wel een nationale sport! – te Soerabaja niet beoefend. Licht dit aan de Straat van Madoera of... aan gebrek aan animo? Hoe het ook zij, hier is de Jachtclub een der beste clubs, met eigen bezittingen en een groot ledental.’⁹

De club deed ook aan motorboten, en kano’s. Het kwam ‘en vogue’ om een avondje of middag op de sociëteit door te brengen; het sociale leven was er intens en actief.

Pas in 1934 ontstond in Soerabaja, de tweede stad van Indië, de Soerabajasche Yachtclub. Duidelijk later dan Batavia, maar daar stond tegenover dat de roeiclub in Soerabaja al in 1908 was opgericht, en in

⁹ *Indische Courant* (8 augustus 1929).

Batavia pas in 1932. Zo hielden de twee grote steden in Indië elkaar in evenwicht. De kust in Soerabaja was wat moeilijker toegankelijker dan in Batavia. De mooiste stukken kust en strand waren in handen van de Marine. Misschien dat Soerabaja zich daarom toelegde op roeien. Ook andere steden kenden later zeilclubs, zoals Medan, Semarang, Makassar.¹⁰ Regelmatig kwamen de clubs tegen elkaar uit.

De oorlog en daarna

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het gebouw in Batavia, dat niet lang daarna Jakarta zou worden, verwoest. Met man en macht probeerden de zeilclubs weer leven in de brouwerij te brengen, maar met een steeds groter aantal leden dat voorgoed terugging naar Nederland, was het behelpen met de activiteiten. De interstedelijke zeilwedstrijden werden na de oorlog voor het eerst in Priok gehouden tussen de Jacht Club Tandjong Priok, een team van de Nederlandse marine en een gezamenlijke ploeg van zeilers uit Soerabaja, Deli en Semarang. De teamwedstrijden werden dat jaar gewonnen door Jakarta.

In 1951 konden de interstedelijke wedstrijden door omstandigheden geen doorgang vinden, maar in 1952 waren weer zeilers uit Jakarta en Balikpapan en Soerabaja in laatstgenoemde plaats bijeen. *De Scheepsroeper*, het orgaan van de JCTP, schrijft hierover: 'Het bleek al gauw, dat Jakarta door haar grotere selectie-mogelijkheden uit een veel talrijker en daardoor geoefender zeilersmateriaal sterk in de meerderheid was. Iedere wedstrijd werd het onze zeilers echter lastiger gemaakt en vooral de laatste wedstrijd, waarin twee Soerabajanen achter Kok (Jakarta) finishten, bewees, dat Jakarta het bij een volgende gelegenheid heel wat minder gemakkelijk zou kunnen krijgen.'

De Jacht Club Tandjong Priok werd gesloten in november 1957. Dat gebeurde in het kader van de nationalisaties en de eis van president Soekarno dat alle Nederlanders het land uit moesten. De club werd niet voortgezet door Indonesiërs. En dat had de club aan zichzelf te wijten. Manmoedig had men geprobeerd de zaken gaande te houden, na de heropening in 1946. Het gebouw was provisorisch hersteld

Steeds meer Nederlanders trokken weg en nu wreekte zich het stringente toelatingsbeleid. Eddie Sudibjo werd omstreeks 1955 gevraagd door zijn Nederlandse buurman om lid te worden van de Yachtclub. Zijn vrouw herinnert zich: 'Of course my husband did not sail, but that was not the point of membership. Up to that time the club had been the

exclusive domain of the Dutch, but with so many Dutch people leaving Indonesia, membership was in decline.' Wit damast op de tafels, zilver, bediening, elegantie, gepaste kledij en iedere zaterdagavond een live bandje. En: 'Many thought it was still off limits to Asians and native Indonesians.' Eddie Sudibjo gebruikte de Yachtclub om zijn zakenrelaties te imponeren.¹¹ Het was allemaal over, voorbij, in 1957.

'Ruïne van de yachtclub in Hollandia (2 oktober 1962). Bron: Nationaal Archief/Collectie Spaarnestad/UPI.

Indië was verloren, maar Nieuw-Guinea nog niet. Maar in 1962 moest Nederland onder zware internationale druk het gebied afstaan aan de Verenigde Naties, waarna het bij een volksstemming bij Indonesië kwam. Als teken des tijds brandde het clubgebouw van de Yachtclub te Hollandia in oktober 1962 volledig af.

Zeilen als sport, laat staan wedstrijdsport, was in Indonesië niet populair en eigenlijk is het dat nog steeds niet. Het oude gebouw van de Jacht Club Tandjong Priok is vijftien jaar geleden zonder al te veel ophef opgeofferd aan de uitbreiding van de haven, alle waardevolle spullen waren er al uitgesloopt. *Porlasi*, de Indonesische Zeil Federatie, is de laatste twintig jaar internationaal alleen vertegenwoordigd geweest door de surfzeiler Oka Sulaksana, die deelnam aan vier Olympische Spelen en in 1998 en 2002 gouden medailles won op de Aziatische Spelen. Bij de bond is recent schout-bij-nacht Darwanto benoemd om een programma op te stellen dat moet leiden tot meer zeilsucces bij de Aziatische Spelen van 2018, die gehouden zullen worden in Djakarta en Palembang.¹²

¹¹ Pearson, Stuart, en An Utari Sudibjo. *Bittersweet: The Memoir of a Chinese-Indonesian Family in the Twentieth Century*. Singapore: NUS Press, 2008), 115.

¹² Zie: <http://www.thejakartapost.com/news/2016/02/11/porlasi-enhances-preparations-asian-games.html>

¹⁰ Feith, J. *Sport in Indië*. Deventer: Van Hoeve, 1941, 69-70.